Marion Lerner

Af „setubingum“ og „hugvits-verkfærum“

Orðfæri í *Ferðabók Tómasar Sæmundssonar*

1 Inngangur

Þegar *Ferðabók* sú sem kennd er við Tómas Sæmundsson kom út 1947 var höfundur bókarinnar dáinn fyrir meira en 100 árum. Flestir kannast við Tómas Sæmundsson sem einn Fjölnismanna og náinn vin Jónasar Hallgrímssonar. Samt sem áður er ævistarf hans og ritverk ekki eins vel þekkt enda varð ævin stutt og ritin, sem eftir hann liggja, eru fá en af ýmsum toga.

Í þessari grein verður *Ferðabók* Tómasar skoðuð út frá ákveðnu sjónarhorni. Fyrirhugað er að þýða bókina yfir á þýsku en forsenda þýðingarstarfs er ávallt greining á frumtexta. Þessi greining getur náð yfir ýmis svið á borð við menningarsamhengi, textasamhengi, ætlun höfundar eða sögu útgáfunnar en einnig og einkum þarf að greina ýmsa þætti textans sjálfs svo sem stíl, textatengsl, orðaforða, setningaskipan og margt annað. Hér verður sjónum beint sérstaklega að stíl og orðfæri textans sem lesendum, sem eru vanir að lesa nútímatexta á íslensku, þykir frekar óvenjulegt.

Fyrst verður sagt frá Tómasi sjálfum, menntaferð hans (*Grand tour*) um Evrópu, gerð *Ferðabókarinnar* og markmiði hennar (2.–4. kafli). Síðan víkur sögunni að máli og málnotkun og þá sérstaklega orðaforða *Ferðabókarinnar* (5.–6. kafli). Í 7. kafla eru nokkur lokaorð.

Orð og tunga 17 (2015), 45–62. © Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Reykjavík.

2 Ferðin mikla

Tómas Sæmundsson (1807–1841) fór eftir nám sitt við Bessastaðaskóla til Kaupmannahafnar og stundaði þar nám í guðfræði á árunum 1827–32. Hann var duglegur námsmaður og þótti afar vel gefinn. Enginn efi lék á að hann myndi fá embætti á Íslandi og ná langt í lífinu. Hann hafði þegar fest ráð sitt og trúlofast Sigriði Þórðardóttur sýslumanns í Garði í Aðaldal þó á laun hafi verið. Samt ákvað hann að námi loknu að koma ekki strax heim til Íslands og vildi heldur fara í tveggja ára ferðalag. Í bréfi til föður síns frá 23. apríl 1832 útskýrir hann fyrirætlun sína með þessum orðum:

> Manna-, þjóða- og veraldarþekkingin, sem er svo aldeilis nauðsynleg, til að geta verkað gagnlega í svo mörgum embættisstöðum í lífinu, er það, sem mig sér í lagi enn þá vantar, ásamt stærri fullkomnun í málum þeirra helztu þjóða í Evrópu: Þýskra, Franskra, Ítalíenskra og Engelskra, svo ég geti haft fult gagn af bókverkum þeirra, en til þess er það hið einasta tilhrökkvandi meðalið, að uppihalda sér 1 eða 2 ár á meðal þeirra. (Tómas Sæmundsson 1907: 98–99)

Menntaferð af þessu tagi tíðkaðist á meðal evrópskra aðalsmanna allt frá 17. öld en í borgarastéttinni frá 18. öld (Brilli 1997, *Grand Tour* 2004). Ferðin hafði fengið heitið *Grand tour* sem leitt var af frönsku en notað af enskum aðalsmönnum sem ferðuðust um Evrópu (Buzard 2002). Þegar Tómas Sæmundsson skipulagði ferð sína var hefðin orðin fastmótuð í borgaralegu samhengi. Áfangastaðir, ferðaleiðir og markmið voru í samræmi við hana en einnig við menntunarskilyrði, áhugasvið og mismunandi efnahag ungu ferðalanganna. Eftir lok Napóleonsstyrjalda óx straumur *Grand tour*-ferðamanna talsvert og lagði grunn að nútímatúrisma. Margt sem við þekkjum í sambandi við fjöldaferðamennsku í dag á rætur að rekja til *Grand tour*-ferðalaga 18. og 19. aldar. Almennt telst túrisminn vera kominn til sögunnar um 1830 þannig að Tómas var í sögulegu samhengi frekar síðbúinn grandtúristi. Hins vegar er ekki hægt að túlka ferðalag hans sem snemmbúið túristaferðalag. Hjá honum er ótvírætt um að ræða menntaferð upp á gamla mátann.

Þegar ungir menntamenn lögðu í ferðina sína miklu áttu þeir ekki einungis að skoða sig um í heiminum, læra tungumál og kynnast mennta- og áhrifamönnum. Hluti af verkefninu var einnig að skrifa bók um ferðina og læra og sanna þar með skipulögð vinnubrögð,

skýra hugsun og færni til að tileinka sér þekkingu á hinum ýmsu sviðum. Þetta gerði Tómas Sæmundsson líka. Hann hlýtur að hafa punktað hjá sér allt sem honum fannst skipta máli og vert að segja frá. Því miður eru slíkar heimildir ekki varðveittar.

Í júní 1832 lagði hann af stað frá Kaupmannahöfn, sigldi til eyjunnar Usedom í Norður-Þýskalandi og lagði leið sína til Berlínar þar sem hann dvaldi í tvo mánuði. Áfram hélt hann síðsumars í gegnum miðþýsku bæina Potsdam, Wittenberg, Leipzig og Dresden til Prag, þaðan til Waldmünchen, Regensburg og München í Bæjaralandi. Eftir vikudvöl í München lá leiðin til Vínarborgar með viðkomu í Salzburg og Linz. Í nóvember 1832 kvaddi hann keisaraborgina Vín eftir tveggja mánaða dvöl þar og ferðaðist í gegnum Tríest, Feneyjar, Padúa, Ferrara, Bologna og Flórens til Rómarborgar. Öll þessi ferðaleið var í góðu samræmi við hefðina, samkvæmt henni var best að koma sér yfir Alpafjöllin að haustlagi og dvelja í Rómarborg u.þ.b. til páska. Í apríl 1833 fór Tómas til Napólí en hér tók óvenjulegur kafli við. Unga Íslendingnum bauðst tækifæri til að fara í fjögurra mánaða skemmtiferð á Miðjarðarhafi með viðkomu á Sikiley, Möltu og ýmsum stöðum í Grikklandi og Tyrkjaveldi. Í ágúst 1833 kom hann aftur til Napólí og hélt þaðan af stað snemma í september í gegnum Sviss til Parísar. Frá nóvember 1833 til vors 1834 dvaldi hann í stórborginni. Þegar hér var komið sögu var ferðalangurinn orðinn félaus og einnig heilsulaus og þurfti á hjálp vina sinna að halda. Einhvern veginn tókst honum þó að komast til London og síðan í gegnum Hamborg til baka til Kaupmannahafnar þar sem hann hitti vini sína í maí 1834.

Eftir þeim heimildum að dæma sem liggja fyrir, þ.e. bréfum og uppkasti að ferðabókinni, notaði Tómas tímann vel meðan á ferðalaginu stóð. Hann fór yfirleitt hratt frá bæjum til bæja og dvaldi lengur í þeim stórborgum sem tíðkaðist að skoða nánar. Þar fór hann á lista-, fornminja- og náttúrufræðisöfn sem og í almenningsgarða, konungshallir og annað í þeim dúr. Hann heimsótti skóla og háskóla, skoðaði borgarskipulag og byggingarlist, fékk innsýn í iðnaðarfyrirtæki og vinnubrögð ýmissa stétta. Hann hlustaði á fyrirlestra og predikanir, fór í óperuhús, leikhús o.s.frv. Hann hitti menntamenn og las bækur á sviði heimspeki, guðfræði, kennslufræði, bókmennta og margs fleira. Lítið er vitað um aðrar skemmtanir.

3 Drög að ferðabókinni

Eins og áður segir kom *Ferðabók Tómasar Sæmundssonar* ekki út á meðan hann lifði. Reyndar tókst honum alls ekki að klára drög að bókinni. Tómas kom heim til Íslands síðsumars 1834 og dvaldi næsta vetur í Laugarnesi og í Garði í Aðaldal (Jón Helgason 1941). Á þessum mánuðum vann hann að útgáfu *Fjölnis* með vinum sínum en hann hafði einnig næði til að vinna að ferðabókinni (Þórir Óskarsson 2003). Því miður gat hann ekki haldið því áfram þegar hann gifti sig og tók við prestsembætti á Breiðabólstað. Þannig kvartaði hann í bréfi til Jónasar Hallgrímssonar frá 6. september 1835:

> Síðan ég fór að norðan í vor um sumarmálin hefi ég ekki komist til að taka á ferðabókinni og mér finnst ég vera búinn að gleyma því öllu, og ekki finst (sic) mér ég hafa lyst til að sýsla neitt þar við, því ég sé mér engan tíma til að stúdera svo mikið sem það útkrefur. Þokuandarnir eru þannig strax búnir að taka úr mér allan kjark […]. (Tómas Sæmundsson1907:164)

Þegar Jakob Benediktsson tók saman efnið löngu síðar lá aðalhandrit að ferðabókinni (Lbs. 1443, 4°) fyrir í fjórtán 16 blaða kverum eða 468 blaðsíðum ásamt formála á fjórum lausum blöðum og „ályktan bókarinnar“ á sex lausum blöðum (Jakob Benediktsson 1947:XVI). Texti, sem hefur fengið heitið inngangsbrot, var til í þremur 16 blaða kverum eða 96 blaðsíðum (Lbs. 2839, 4°). Þessi kver voru merkt með númerum III til V þannig að þar vantaði heftin I og II og hugsanlega fleiri. Jakob Benediktsson ákvað að setja inngangskaflann aftan við frásögn af ferðinni þar sem það vantaði nokkuð framan af textanum. Jakobi fannst greinilega ekki hægt að bjóða lesendum upp á að hefja lestur í miðjum klíðum inngangsins: „Þar sem inngangur Tómasar var svo óheill og ófullgerður, þótti bezt við eiga að setja hann sem eins konar viðbæti aftan við ferðabókina, á eftir drögum þeim sem Tómas hefur gert að ályktunarorðum bókarinnar, þó að þau séu að vísu heldur ekki fullgerð“ (Jakob Benediktsson 1947:XVII). Uppröðun textabrota í bókinni er þar með frá Jakobi komin en ekki frá Tómasi. Það sama gildir um kaflaheitin (að undanskildum yfirskriftunum „Notanda til formála“, „Frá Kaupmannahöfn til Berlínar. Upphaf sögu“ og „Ályktan bókarinnar“) og einnig um titil bókarinnar sem er einfaldlega *Ferðabók* með tilvísun til höfundar.

Hægt er að fullyrða að nefnd uppköst, þ.e. ferðakaflar I–XIV eða frá Kaupmannahöfn til Waldmünchen, urðu til á vetrarmánuðum

1834–1835 ásamt formála, ályktun og inngangsbroti en kafla XV, sem er lýsing frá Róm til Napólí, skrifaði Tómas tveimur árum síðar eða veturinn 1836–1837. Þar sér útgefandinn einnig merki um annað skriftarlag og breytta réttritun í samanburði við hina kaflana (Jakob Benediktsson 1947:XII, XIX).

Að ósk stjórnar Bókmenntafélagsins samræmdi Jakob Benediktsson stafsetningu í textunum að nútíðarhætti, þ.e. miðað við fimmta áratug 20. aldar. Samt var reynt að halda í sérstakar orðmyndir, t.a.m. var prentað *-ligur* og *-liga*, einnig *hönum* og *hvör* sem og *sókti* og *þókti*. Höfundur var samt ekki alltaf sjálfum sér samkvæmur og kemur því fyrir að skrifað er *honum* eða *þótti*. Beygingarvillur voru leiðréttar af útgefanda en sumar afbrigðilegar beygingarmyndir látnar standa. Augljós pennaglöp voru leiðrétt þegjandi. Breytt til samtíðarháttar voru einnig orð eins og *uppá* og *inní* og komu þá *upp á* og *inn í* í staðinn. Annars var handritinu fylgt eins og við það var skilið, t.d. með mörgum leiðréttingum og viðbótum höfundar. Jakob Benediktsson lagði þann dóm á handritið að það hafi verið illt aflestrar (1947:XIX). Einnig var það rifið á stöku stað, strikað yfir texta og skrifað á spássíur. Í viðauka hefur Jakob bætt við athugasemdum og skýringum til að auðvelda lesendum ferðabókarinnar skilning á nokkrum atriðum (1947:358–376). Þar að auki er að finna efnislykil (registur), aðallega með staða- og mannanöfnum (1947:377–386). Auðsjáanlega hefur Jakob Benediktsson unnið stórvirki með útgáfu þessarar bókar og á þakkir skildar fyrir það.

Þegar skoðuð eru þau drög, sem til voru af hendi Tómasar, má segja að hann hafi ætlað sér að fylgja þeirri hefð ferðaskrifa sem þegar var orðin til. Í bókum, sem sögðu frá svipuðum ferðalögum, tíðkaðist að skipta efninu í tvo hluta. Annar fékk gjarnan yfirskrift eins og „almennar athugasemdir“ og fjallaði ekki beinlínis um ferðalagið heldur um lönd eða svæði sem höfundur hefur heimsótt eða um aðrar sögulegar eða jafnvel fræðilegar vangaveltur. Þessi hluti byggðist gjarnan á öðrum heimildum og vottaði mikinn lestur höfundar. Hefði Tómas klárað þann texta sem heitir nú „Brot úr fyrirhuguðum inngangi ferðabókarinnar“ (1947:289–355) hefði þannig orðið til almennur og reyndar mjög langur og yfirgripsmikill bókarkafli. Jón Helgason hélt meira að segja að þessi texti væri brot af menningarsögu sem Tómas ætlaði sér að semja og átti erfitt með að sjá tengslin við ferðabókina (Jakob Benediktsson 1947:XVI). Hins vegar er hægt að skynja þessi tengsl þegar textinn er lesinn í samhengi við ferðakaflana. Markmiðið virðist hafa verið að undirbúa lesanda með almennum inngangi í náttúru- og menningarsögu áður

en við tók sértæk umfjöllun í ferðaköflunum. Í þeim væri þá að finna sértæka útfærslu, þ.e. miðað við lönd eða svæði, á því almenna eða algilda í evrópsku samhengi. Þetta metnaðarfulla markmið Tómasar, að útskýra svona ítarlega fyrir lesendum sínum allt sem snýr að náttúru- og menningarlegum forsendum samfélaganna í Evrópu og lifnaðarháttum í borgum og bæjum álfunnar, mun vera önnur skýring á því að honum tókst aldrei að ljúka við bókina. Ekki einungis tíma- og heilsuleysi heldur einnig yfirþyrmandi umfang verkefnisins mun hafa leitt til þess að honum féllust hendur. Eins og ég hef rakið annars staðar var Tómas Sæmundsson mjög vel að sér í ferðabókmenntum samtímans og þekkti vel til hefða innan þessarar bókmenntagreinar (Lerner 2013). Þannig mælti hann með því að þýðingar á erlendum ferðatextum yrðu fastur liður í tímaritinu *Fjölni* og samdi einnig sjálfur ferðatexta af ýmsum toga (sjá Lerner 2013:105–109). Því kemur það ekki á óvart að hann hafi ætlað sér að byggja bókina upp á svipaðan hátt og tíðkaðist erlendis en hann hugsaði kannski allt of stórt í þessum efnum.

Eins og sjá má á efnisyfirlitinu segir ferðabókin einungis frá fyrstu mánuðum ferðarinnar eða frá Kaupmannahöfn til Waldmünchen og auk þess frá ferðinni frá Róm til Napólí. Því er augljóst að miklu fleiri kafla vantar í bókina. Sjá má fleiri merki þess að Tómas átti eftir að vinna við textann. Víða má finna eyður í texta eða athugasemdir á spássíum eða innan sviga þar sem Tómas nefnir að þar þurfi að bæta einhverju við. Hann átti t.d. eftir að slá upp og færa inn tölur eða nöfn: *Eru þær stærstu þeirra að hæð ...., og undirstaðan þá hér um .... faðmar á hvörn veg* (Tómas Sæmundsson 1947:57). Á ýmsum stöðum merkti hann við innan sviga að hann þyrfti að ákveða frekar hugtakanotkun á íslensku, t.d. *... íhugun (theorie; heldur kannske: íhugunarregla) ...* (Tómas Sæmundsson 1947:63). Jafnvel heil umfjöllunarefni geymdi hann á þennan hátt en minnti sjálfan sig á að þar þyrfti að huga frekar að málum: *... (Fornleifasafn fyrir Ísland; – allt sent til Danmerkur etc.)* (Tómas Sæmundsson 1947:61). Á köflum virðist höfundur hafa verið á báðum áttum um það hvernig og með hvaða orðaforða hann ætlaði að segja frá hlutum eða atburðum. Þannig er til að mynda lýsingu á staðháttum á eyjunni Usedom að finna í tveimur útfærslum með ólíku orðfæri (Tómas Sæmundsson 1947:12–13 og 14–15). Höfundur átti augljóslega eftir að strika út aðra útgáfuna. Á ófáum stöðum virðist vanta orð eða einfaldlega samræmi í texta og fínpússun á honum enda hefði höfundur undir eðlilegum kringumstæðum farið yfir textann til að lagfæra hann og það örugglega oftar en einu sinni.

4 Markmið með ferðabókinni

Þegar *Ferðabókin* er skoðuð er hægt að lesa úr henni þau markmið sem Tómas vildi ná fram. Að sjálfsögðu vissi hann að mjög fáir Íslendingar gátu látið verða af svipuðu ferðalagi. Því var það skylda hans að miðla sinni reynslu og þekkingu. Hann vildi segja frá því sem ekki var alkunna á Íslandi og hann vildi ekki einungis skemmta löndum sínum heldur einnig fræða þá. Í formála segir hann skýrum orðum hverjum bókin er ætluð: „Fór eg alltaf eftir því sem upplýstir almúgamenn og prestar ósigldir mundu heyra vilja til ljósari skilnings á hlutunum, sem þeir áður hefði um fengið nokkurs konar óljósa ímyndun, því hvorutveggja þessum var bókin helzt ætluð“ (Tómas Sæmundsson 1947:3). Lesendahópurinn, sem Tómas sá fyrir sér, var fólk með menntun og þekkingu upp að vissu marki, þó ekki endilega menntun frá útlöndum eða formlega skólamenntun.[1] Einkum vildi hann fjalla um það sem gat verið nytsamlegt og sem honum fannst þýðingarmikið fyrir íslenska lesendur. Þekking er að hans mati forsenda til þess að læra meira og þróa með sér fordómalausa athyglisgáfu:

> Drap eg á allt það sem í lífinu hefir helzt mikið að þýða, og líka hvað sér í lagi Íslendingum kynni að vera eftirtakavert með tilliti til sinnar stöðu, og mætti einhvörju hér þar eftir til lags koma, – leitaðist við að sýna hvörs hlutar náttúrligu stöðu, svo menn lærðu að skoða og dæma hvörn hlut fordómslaust, – vildi vekja athygli á hönum og löngun til að vita meira þar um við tækifæri, sem er alls lærdóms grundvöllur; og af því eg gat ekkert spursmál útlistað öldungis nákvæmliga, þótti mér sá árangur mestur verða bókar minnar, ef hún vekti lyst og anda til að uppfræðast og gæti jafnframt leitt eftirþankann til að safna því saman sem á einn stað sem hann til og frá í bókum og dagligu lífi finnur til og frá. (Tómas Sæmundsson 1947:3)

Eins og sést að hluta til í þessu broti var Tómas Sæmundsson ekki feiminn við að sýna fram á þekkingu sína, hann var enn ungur maður

[1] Ólafur Gíslason nefnir á tveimur stöðum í grein sinni um *Ferðabókina* að Tómas hafi fyrst og fremst ætlað hana íslensku alþýðufólki sem hafi verið nær eingöngu bændafólk og vinnuhjú (Ólafur Gíslason 2012:345 og 349). Ég túlka orð Tómasar ekki á þennan hátt. Hann virðist öllu heldur hafa miðað við þrengri hóp og kann vel að vera að hann hafi með árunum orðið nokkuð vonsvikinn í þeim efnum enda var áðurnefndur hópur manna mjög lítill og sýndi boðsbréfi vegna ferðabókarinnar lítinn áhuga.

en viss um að hann gæti átt stóran þátt í að fræða og mennta þjóðina og leiðbeina þeim sem vildu vita meira. Hlutverk hans væri því í stuttu máli að upplýsa, fræða og mennta. Í þeim efnum fetaði hann í fótspor upplýsingarmannanna og er sú stefna alveg í samræmi við þá uppbyggingu og þann stíl sem hann ætlaði bókinni. Hann lagði mesta áherslu á að lýsa menningu, stofnunum og sér í lagi framförum sem hann sá í Evrópu eða nánar tiltekið í Þýskalandi sem hann segir mestmegnis frá í þeim köflum sem til eru. Markmiðið var að gefa fyrirmynd og stuðla þannig að eftirbreytni. Tómas var staðráðinn í að halda þeirri sannfæringu sinni að mönnum að Ísland gæti einnig náð langt á braut framfaranna, þar væru einnig til staðar forsendur sem einungis þurfti að vinna úr.

Um svipað leyti og Tómas vann að drögum að ferðabókinni gekk hann frá texta sem birtist í fyrsta hefti *Fjölnis* og heitir „Úr bréfi frá Íslandi, dagsettu 30ta jan. 1835“ (Tómas Sæmundsson 1835:48–94). Þar tjáir hann sig á mjög athyglisverðan hátt um skyldur og hlutverk menntamanna: „Það er mikillar virðíngar vert þegar hinn lærði gjörir almenningi kunnar athuganir sínar, og þó enn meír, ef þeír gera sama, sem standa fjær bókyðnum, t. d. þegar embættismaðurinn ver til þess tómstundum sínum, og hinn gáfaði bóndamaður skamdegis vökunni“ (Tómas Sæmundsson 1835:82). Hinn lærði er samkvæmt þessu beinlínis skuldbundinn til að miðla þekkingu sinni. Ferðabókina má túlka út frá þessari sannfæringu. Sá sem hefur séð heiminn og lesið sér til verður samkvæmt henni að leyfa öðrum að njóta góðs af því.

5 Viðhorf til tungumáls

Eins og lýst var hér að framan liggur *Ferðabókin* einungis fyrir sem drög og því er vandkvæðum bundið að leggja mat á málfar á henni. Í formála kemur fram að höfundur ætlaði að láta Hallgrím Scheving leiðrétta málfarið en af því varð aldrei (Tómas Sæmundsson 1947:2). Eins og tíðkaðist á þessum tíma bað Tómas lesendur sína í formála bókarinnar afsökunar á ýmsu og segir meðal annars: „(…) það sem hefir kostað mig mest ómak og eg vildi helzt til vanda, er eg óánægðastur með og þarf eg fyrst og auðmjúkast að biðja vægðar á (…) þetta er málfærið“ (Tómas Sæmundsson 1947:1). Þetta voru ekki orðin tóm þegar þessi höfundur átti í hlut því að hann var sannfærður um að íslenskan hans væri ekki nógu góð. Í rauninni gat það ekki

komið á óvart því að Tómas hafði dvalið erlendis í sjö ár eða u.þ.b. fjórðung ævi sinnar. Fyrst stundaði hann nám í Kaupmannahöfn og ferðaðist síðan um Evrópu og víðar. Á þessum árum hefur hann lesið, skrifað og talað ýmis erlend tungumál og örugglega lagt áherslu á að ná góðum tökum á þeim frekar en að viðhalda móðurmálinu eða æfa sig í skrifum á íslensku. Eftir heimkomu brá honum greinilega nokkuð því að í áðurnefndri grein sinni, „Úr bréfi frá Íslandi“, lýsti hann málum þannig:

> (…) eínginn hirðir um að vanda það [tungumálið], og þær stéttirnar, sem nú ber mest á, kaupmenn og embættismenn, leggja hér ógott til; (…) allmargir prestar taka ræður sínar úr dönskum bókum; og tekst ekki æfinlega jafnt að leggja þær út; sýslumenn rita hvurki dönsku né íslensku (…); flestar bækur sem koma út nýar eru enda dönskuskotnar (…) Er þá von að alþýðan tali hreína íslenzku? Fáir eru þó eíns aumlega staddir eínsog við, sem talað höfum íslendínga-máli í Kaupmannahöfn (…) (Tómas Sæmundsson 1835:92–93)

Eins og vitað er lögðu Fjölnismenn mikla áherslu á málfar, orðfæri og stafsetningu og höfðu í kjölfarið gríðarlega mikil áhrif á þróun íslenskunnar. Tómasi Sæmundssyni var hins vegar ljóst að hann hafði ekki slík tök á tungumálinu að hann gæti uppfyllt eigin kröfur. Þess vegna lagði hann ritsmíð sína fyrir aðra Fjölnismenn til leiðréttingar. Sjálfur gat hann einungis skrifað nokkurs konar uppkast. Vinnubrögðin urðu þau að hann samdi texta og Jónas og Konráð fóru yfir þá og löguðu málfar og stíl. Tómas var í þeim efnum mjög hógvær eins og kemur fram í bréfi til þeirra frá 20. september 1834:

> (…) ég vonast [til] að þið samt, sem vanir eruð hönd minni, ráðið í meininguna víðast hvar, og meira kæri ég mig ekki um, því orðunum gef ég ykkur fullkomið leyfi til að umbreyta eftir ykkar velþóknan; það er helzt niðurröðunin, (…) sem ég óska [að] stæði óhögguð (…) (Tómas Sæmundsson 1907:129)

Hér er átt við uppkast að formála *Fjölnis*. Um það bil ári síðar eða þann 8. september 1835 ræðir hann svipað efni í bréfi til Jónasar Hallgrímssonar. Hér er fjallað um „Úr bréfi frá Íslandi“:

> Annars eigið þið miklar þakkir skilið fyrir meðferðina á bréfi mínu; ég mætti vera blindur, ef ég ekki sæi, hvað mikið það hefir unnið, því fyrst er á honum svo fallegur stíll, sem ég skammast mín fyrir, að mér sé eignaður, þareð ég verð aldrei

> fær um að skrifa hann svo góðan (…). (Tómas Sæmundsson 1907:158)

Á þessum forsendum er ekki að undra að Tómas legði áherslu á að láta einnig lesa yfir ferðabók sína. Hann vantreysti sjálfum sér sem rithöfundi á íslensku. Með árunum virðist þessi tilfinning, ásamt þeim hörðu kröfum sem hinir Fjölnismennirnir gerðu til tungumálsins, hafa leitt til þess að Tómasi fannst yfirleitt erfitt að koma einhverju frá sér. Tungumálið varð honum fjötur um fót. Þannig tjáir hann sig í bréfi til Konráðs Gíslasonar þann 15. febrúar 1837:

> *Mezzofanti*, sem flest kann málin, sagði mér, að maður *mætti ekki gleyma* að álíta málin sem meðal, og ef ég fyrir málsins skuld fer á mis við augnamiðið, þá er alt ónýtt, og svo fer þó fyrir mér: Ég væri búinn að rita tífalt meira síðan ég kom til Íslands til nytsemi og fróðleiks landi okkar, ef ég hefði ekki látið málið leggja á mig þvílíka fjötra (...). (Tómas Sæmundsson 1907:205)

Í sama bréfi útlistar hann að nytsemi sé það sem skipti mestu máli í skrifum og sér í lagi í tímaritum sem almenningur eigi að hafa gagn af. Nokkrum árum síðar, eða 1839, er það sama enn uppi á teningnum og Tómas bregst harkalega við gagnrýni Jónasar Hallgrímssonar: „Að málið væri ekki gott á þáttum mínum, þurftir þú ekki að segja mér, fyrst ég var búinn að segja þér það áður“ (Tómas Sæmundsson 1907:250). Augljóslega er Tómas orðinn óþolinmóður. Hann leggur áherslu á að koma þurfi hlutum til skila en ekki liggja yfir þeim, málfari og stafsetningu svo lengi að einungis sé hægt að koma frá sér „blaði á ári“. Tónninn er orðinn óvæginn þegar hér er komið sögu og Tómas segir: „(...) ég vil ekki kaupa góða málið ykkar fyrir efni og anda (...)“ og heiftin stigmagnast í setningunni: „Ég vildi [að] Íslendingar lærðu að hugsa, þá mun þeim skjótt lærast að tala“ (Tómas Sæmundsson 1907:251). Sá sem greinir texta Tómasar með tilliti til málfars þarf að hafa þessa afstöðu höfundar í huga. Í stuttu máli má segja að Tómas vilji í skrifum sínum leggja áherslu fremur á inntak en form og yfirleitt voru honum hagnýtissjónarmið ofarlega í huga. Þýðandi ætti þess vegna að vara sig á því að oftúlka formþætti textans.

Af þeim textadæmum, sem gefin eru hér að framan, er þegar ljóst að stíll *Ferðabókarinnar* einkennist af löngum og flóknum málsgreinum. Þannig tekur höfundur í formála á móti lesendum sínum með málsgrein sem þessari:

> Eg er kominn að raun um að það er bezt að hafa alla formála sem stytzta, því þó þeir, eins og menn hafa að orði komizt, eiginliga séu til þess ætlaðir að fría rithöfundinn fyrir bakmála og ætlist til að það sem fyrst stendur sé fyrst lesið, hafa þó margir lesarar þá ósvinnu að hlaupa hann yfir og lesa annaðhvört seint eður aldrei og innganginn með, svo þeir sem fyrst geti komizt til efnisins, er þó í það minnsta sá sem því er ókunnur og síður æfður í bóklestrum varla fær notið, ef svo er að farið. (Tómas Sæmundsson 1947:1)

Þessi fyrsta málsgrein inngangsins er sett saman úr ýmsum undirskipuðum og hliðskipuðum aðal- og aukasetningum. Hugsanaflæði lesanda þarf að glíma við mörg innskot og útúrdúra. En þessi málsgrein er ekki óvenjulega löng eða flókin í samanburði við almenna málnotkun í *Ferðabókinni*. Hún er frekar dæmigerð. Þetta er greinilega stíll sem hæfir frekar þeim sem hafa mikla reynslu af lestri en þeim sem lesa sjaldan og einungis sér til fróðleiks.

Þó að Tómas hafi gengið út frá því að textinn yrði lagaður frekar hlýtur hann að hafa álitið þennan flókna stíl viðeigandi. Hér sýnir hann sig sem menntamaður síns tíma. Þorleifur Hauksson fellir svipaðan dóm þegar hann segir: „Í *Ferðabókinni* blasir við stíll lærdómsmanna samtímans, ósnortinn af öðrum nýjungum en þeirri viðleitni að koma íslenskum orðum að öllum hugtökum“ (Þorleifur Hauksson og Þórir Óskarsson (ritstj.) 1994:484). Önnur einkenni, sem Þorleifur og Þórir greina á textanum, eru að eignarfallseinkunnum og eignarfornöfnum er mjög oft skipað framan við orðin sem þau standa með; einnig er einkunnin oft og tíðum tvöföld. Eftirtektarvert þykir „hversu óhönduglega komið er orðum að sértækum hugtökum“ (s.st.). Í heild skrifaði Tómas nokkuð flókinn og lærðan stíl og þó að ekki sé hægt að dæma hann út frá íslenskri málnotkun í dag er setningagerðin áberandi tyrfin.

Þegar fyrirhugað er að þýða *Ferðabókina* þarf þýðandi, sem í fyrstu er lesandi og greinandi frumtextans, einnig að gefa gaum þeirri textasögu sem rakin var hér að framan. Þegar öllu er á botninn hvolft er ekki hægt að meðhöndla textann eins og hverja aðra afurð rithöfundar sem birst hefur á prenti. Þó að almennt sé hægt að ganga út frá því að það sem liggur fyrir í bókarformi hafi verið samþykkt af höfundi og fengið alla þá yfirferð, sjálfsgagnrýni og athygli sem viðkomandi þótti hæfa þá er það ekki þannig í þessu tilviki. Málin flækjast enn frekar vegna þess að textagreinandi getur ekki stutt sig við aðrar ritsmíðar

eftir sama höfund til að átta sig á höfundareinkennum eins og stíl, orðaforða og mörgu öðru. Vegna þess að Tómas lét ávallt lagfæra texta sína fyrir birtingu er mikill munur á þeim, jafnvel frá sama mjög þrönga tímabili, þ.e. frá árunum 1834–1835. Skrif hans í *Fjölni*, bréf af ýmsum toga og uppkast að *Ferðabókinni* eru afar mismunandi hvað almennt málfar, stíl, uppbyggingu, orðaforða og stafsetningu varðar.

6 Orðaforði og nýyrðasmíð

Tómas Sæmundsson stóð samt ekki einungis frammi fyrir vanda sem hann einn átti við að etja vegna langrar fjarveru og menntunar erlendis, ásamt ákveðinni óþolinmæði. Þvert á móti þurfti hann að glíma við sama vandamál og aðrir íslenskir höfundar sem ætluðu sér um þær mundir að skrifa um nútímalegt efni, um erlendan veruleika eða nýjungar í tækni og vísindum en einnig í listum og heimspeki en það var einfaldlega mikil vöntun á orðaforða. Þannig segir Bjarni Vilhjálmsson í grein sinni um þýðingu Jónasar Hallgrímssonar á *Stjörnufræði Ursins* að íslenskan hafi verið lítt tamin á sviði náttúruvísinda og hafi þess vegna skort orð um fjölda hugtaka. Enda hafi fram yfir miðja 18. öld „lítið sem ekkert (…) verið ritað á íslenzku um margar aldir í lausu máli annað en guðsorðarit, sögurit og nokkuð um lögfræði“ (Bjarni Vilhjálmsson 1944:102).

Að eigin sögn lagði Tómas nokkuð á sig til að temja sér (aftur) góða íslensku en það sem hann gat gert til þess var að lesa „mestan hlut hinna eldri og nýrri íslenzkra rithöfunda sem að málfæri þykja brúkanligir“ (Tómas Sæmundsson 1947:1). Samt fannst honum nauðsynlegt að slá þann varnagla að ekki sé ætlast til þess að lesendur noti ferðabók hans til að læra íslensku enda vissu allir að til þess sé best að gripa til fornritanna: „(...) á Íslandi eru okkar gömlu ritgjörðir hin einasta óþrjótandi og öllum boðna uppspretta til að skrifa mál vort hreint og eðli sínu samkvæmt“ (Tómas Sæmundsson 1947:2). Eftir stóð sá vandi að Tómas þurfti að lýsa í ferðabókinni mjög mörgu sem vantaði orð og hugtök yfir. Því varð hann að stunda nýyrðasmíð í miklum mæli. Aftur fannst honum nauðsynlegt að afsaka gjörðir sínar:

> Orðsmíði – sé viðleitni á höfð að gjöra hana málsins eðli samkvæma – er hvörjum heimil, hvar málið ekki hrökkur til, ef það aðeins nægir til að gjöra þankann ljósan; þarf enginn að

> taka þar af meira en hönum líkar framvegis í aðrar ritgjörðir. (Tómas Sæmundsson 1947:1)

Því miður greindi Tómas Sæmundsson ekki frá því hvernig hann smíðaði orðin, hvort hann yfirleitt fylgdi einhverjum lögmálum við þá iðju. Áðurnefnd hagnýtishyggja ræður þó greinilega ferðinni: mestu máli skiptir að gera sig skiljanlegan eða að segja þannig frá hlutunum að lesandi geti áttað sig á þeim; allt annað verður að víkja.

Þegar *Ferðabókin* er skoðuð nánar má greina ýmsar leiðir sem höfundur fór í sambandi við orð og hugtök. Fyrsta leiðin er að þýða þau orð sem hann fær úr erlendum málum og útskýra fyrir lesanda hvað átt er við. Útskýringar fylgja þá innan sviga og eru stundum önnur íslensk orð en einnig erlend orð úr ýmsum tungumálum, oftast úr þýsku eða dönsku.

Dæmi um orð með skýringum á íslensku innan sviga eða innan setningar eru:

stofuhirzlan (skattholið), bls. 42
dragstokkarnir (skúffurnar), bls. 42
myntarfótur (stofn), bls. 68
hugvitsverkfæri (maskína), bls. 55
langstyttur eður pýramíður, bls. 57

Öll þessi orð eru í *Ritmálssafni Orðabókar Háskólans* talin einu eða elstu dæmin og í sumum tilfellum gildir það sama um útskýringuna, t.d. pýramíða. Að vísu er þessi leitarniðurstaða ekki næg til að fullyrða að Tómas hafi hreinlega smíðað nýyrði en þó er það augljós vísbending um slíkt.

Dæmi um orð með skýringum á öðrum tungumálum innan sviga eru:

limlestingur (invalid), bls. 23
hálfeggið (Cuppelen), bls. 47
flýtirsvagnar (Schnellposten, Eilwagen, Diligencen), bls. 28
setubingur (sopha), bls. 35
einstökur (exemplar), bls. 67
hraðseinir (pianoforte), bls. 68
sjónardans (ballet), bls. 71
á milli eikstefjanna (actus), bls. 71
flestlags verkefni (...) og sjónarögn (pröve), bls. 65.

Einnig notar höfundur góð og gild íslensk orð en þrengir merkingu þeirra sem hann útskýrir innan sviga með aðstoð erlendra orða:

smábreytingar (nuancer), bls. 19

lónið (das Haff), bls. 21, samhengi: örnefni

óblandaður (gediegen), bls. 42, samhengi: málmsteypa

stærri náttúru (colossal), bls. 37, samhengi: listaverk

íhugun (theorie; heldur kannski: íhugunarregla) án iðkunar (praxis), bls. 63

steinstólpar þeir sem óbeliskur kallast, bls. 57

sagan (handlingen), bls. 70, samhengi: leikhús

í ríkilátum (ríkmennsku – luxus), bls. 80

tilsjón (prospect), bls. 66, samhengi: málverk

Í ófáum tilvikum notar höfundur nýyrði eða orð úr menntamannamáli sem hann útskýrir alls ekki nánar heldur treystir á að lesandi átti sig á út frá samhengi eða lestrarreynslu: *sjónarpallur* (bls. 69), *sjónarslagur* (bls. 70), *söngsnilldarverk* (bls. 68), *orrakista* (bls. 69), *snilldarmannaskóli* (bls. 39), *sjónleikarahús* (bls. 39), *fornmenntabúr* (bls. 59), *snilldarverkabúr* (bls. 61), *bókiðkandi* (bls. 47), *menntunartrappa* (bls. 50), *menntunarmeðal* (bls. 49), *að auka og hæggjöra þekkinguna* (bls. 55). Sum þessara dæma er alls ekki að finna í *Ritmálssafni OH*, hin eru þar annaðhvort með einustu eða elstu færslu úr *Ferðabók*. Þar sem bókin kom ekki út fyrr en löngu síðar hafa orð Tómasar því miður ekki fengið tækifæri til að festa sig í íslenskri málnotkun. Hann hefur því ekki verið eins lánsamur og Jónas Hallgrímsson sem með nýyrðasmíð sinni hefur haft mikil áhrif á nútímaíslensku.

Einnig notar Tómas orð sem lesendum í dag þykja óvenjuleg en voru í notkun á tímum höfundar. Hann tekur þá sérstaklega mið af guðfræði og biblíutextum en einnig eru áberandi orð með elstu færslur úr *Landaskipunarfræðinni* sem kom út á árunum 1821–1827 og úr *Minnisverðum tíðindum* frá 1796–1808. Sem dæmi má nefna: *dauðingjar* (bls. 59), *hættusemd* (bls. 75), *menntabúr* (bls. 58), *menntan* (bls. 64), *skjaldsénn* (bls. 62, 235) og *að niðurkefja* (bls. 47). Kjartan G. Ottósson bendir á að *Landaskipunarfræðin* hafi kynnt mörg nýyrði fyrir lesendum (Kjartan G. Ottósson 1990:53–54). Frumkvæði að henni hafði Rasmus Rask en aðalhöfundur var Gunnlaugur Oddsson. Sá síðarnefndi tók einnig saman orðabók með þýðingum úr dönsku (Gunnlaugur Oddsson 1819) og má sterklega leiða líkum að því að Tómas

hafi notað hana. Samt leiðir samanburður í ljós að Tómas hefur alls ekki fylgt henni í öllum atriðum. Til að mynda notar hann orðið *einkenniskjóll* (bls. 6) en ekki *einkennarklæði* fyrir einkennisbúnað (þýs. *Uniform*) og *unglingslegur* (bls. 123) fyrir barnalegur (þýs. *naiv*) þar sem í orðabókinni er að finna ýmsar aðrar uppástungur. Einnig hafnar hann öllum þýðingum á *luxus* og reynir frekar sjálfur að finna lausn (sjá dæmin *í ríkilátum* og *ríkmennsku* hér að framan). Dönskuslettur (t.d. *að brúka við, að plaga að, uppvaxandi menn, flestlags*) má sjá víða í textanum en einnig ýmislegt sem kemur úr þýsku (annaðhvort beint þaðan eða í gegnum dönsku).

Á sviði orðaforða er jafnframt hægt að sjá merki um að textinn var ekki frágenginn. Þannig má greina mikið ósamræmi í notkun nafna og örnefna en einnig á ýmsum heitum og öðrum orðum:

Sveitzaland (bls. 26) – *Schweitz* (bls. 44) – *Svizaraland* (bls. 44)
prússiskur dalur (bls. 19) – *preussískur dalur* (bls. 20)
keyrslulaun (bls. 25) – *reisulaun* (bls. 27)
Friðrik 2. (bls. 42) – *Friðrik annar* (bls. 44)
austursjór (bls. 11) – *eystrasalt* (bls. 17)
sund (bls. 13) – *áll* (bls. 17)
Prússland (bls. 63) – *Prússaland* (bls. 66)
setubingur (sopha) (bls. 35) – *legustóll (sofa)* (bls. 43)

Í þessum tilvikum er ekki um að ræða viðleitni til fjölbreytileika í stíl heldur er augljóst að höfundur hafði ekki enn ákveðið hvaða orð hann ætlaði að nota yfir hlutina eða hvernig hann ætlaði að rita orðin. Oft tekur hann mið af þýsku eins og dæmin *Schweitz* og *preussískur* sýna.

Í raun er hægt að fullyrða að Tómas Sæmundsson hafi stundað eins konar þýðingarstarfsemi með ritun ferðabókarinnar. Vandinn var að koma til skila á íslensku öllu því sem hann hafði kynnt sér í útlöndum og lesið sér til um á þýsku og öðrum tungumálum. Einnig má kalla ferðabókmenntir þýðingar í víðara skilningi og er þá átt við að í ferðabókum er sagt frá framandi veruleika eða menningarheimum sem þarf svo að færa inn í annað menningarsamhengi á tungumáli viðtakenda. Ferðahöfundur túlkar þannig framandi menningu og samfélög svipað og þjóðfræðingur en sundurgreining þýðandans gengur síðan enn lengra (Martin og Pickford 2012:2). Ekki er það tilviljun að algengt myndmál um þýðingar er ferðalag á milli menningarheima.

7 Niðurlag

Ferðabók Tómasar Sæmundssonar ber ýmis merki þess að vera einungis uppkast. Inntak bókarinnar nær einungis yfir lítinn hluta ferðarinnar. Niðurröðun á köflum og textabrotum er frekar frá útgefanda komin en frá höfundi. Höfundur ætlaði sér með ferðabókinni að fræða landa sína en miðaði sérstaklega við þá sem þegar höfðu öðlast ákveðna skóla- eða sjálfsmenntun og voru lærdómsfúsir. Vegna þess að höfundi fannst ávallt nauðsynlegt að láta lagfæra íslensku sína er mikill munur á textum hans frá sama tímabili. Í *Ferðabókinni* stóð hann frammi fyrir þeim vanda að segja frá erlendum veruleika og nýjungum á ýmsum sviðum samfélagsins sem íslenskur orðaforði náði ekki til. Í textanum ber því mikið á viðleitni höfundar til að smíða íslensk orð og útskýra að sama skapi merkingu þeirra. Þannig reyndi Tómas að koma í veg fyrir að mikið væri um erlendar slettur í orðum og heitum. Fyrirhuguð bygging *Ferðabókarinnar* var í samræmi við samtíðarhefðir sem höfundur hafði kynnt sér við umfangsmikinn lestur á erlendum ferðatextum.

Við þýðingu á *Ferðabókinni* yfir á þýsku er í mörgum tilvikum um beinar eða óbeinar bakþýðingar að ræða. Mest ber á því í köflunum um þýskar bókmenntir og heimspeki. Þar er engin önnur leið fær en að lesa þau rit sem Tómas var að útlista og nota nákvæmlega þau hugtök og að hluta til þann orðaforða sem þar er að finna. Ekki er hægt að leggja þýskum heimspekingum eða rithöfundum 19. aldar orð í munn sem eru „einhvern veginn“ þýðingar úr íslensku en hafa áður verið þýdd úr þýsku af höfundi bókarinnar. En einnig í víðara skilningi er um bakþýðingar að ræða enda er það að stórum hluta þýskur veruleiki og evrópskur menningarheimur sem fjallað er um, túlkaður af íslenskum menntamanni fyrir íslenska lesendur snemma á 19. öld.

Heimildir

Bjarni Vilhjálmsson. 1944. Nýyrði í Stjörnufræði Ursins. *Skírnir* 118: 99–130.

Brilli, Attilio. 1997. *Als Reisen eine Kunst war. Vom Beginn des modernen Tourismus: Die ‘Grand Tour’.* Berlin: Klaus Wagenbach Verlag.

Buzard, James. 2002. The Grand Tour and after (1660–1840). Í: Peter Hulme og Tim Youngs (ritstj.): *The Cambridge Companion to Travel Writing.* Cambridge: Cambridge University Press, bls. 37–52.

Grand Tour. Adliges Reisen und europäische Kultur von 14. bis zum 18. Jahr-

hundert. 2004. Ritstj.: Rainer Babel og Werner Paravicini. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag.
Gunnlaugur Oddsson. 1819. *Orðabók sem inniheldur flest fágæt, framandi og vandskilin orð er verða fyrir í dönskum bókum.* Kaupmannahöfn: Þorsteinn E. Rangel.
Jakob Benediktsson. 1947. Inngangur. Í: *Ferðabók Tómasar Sæmundssonar,* bls. VII–XIX. Reykjavík: Hið íslenzka bókmenntafélag.
Jón Helgason. 1941. *Tómas Sæmundsson. Æfiferill hans og æfistarf.* Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja.
Lerner, Marion. 2013. „Aus einem Brief aus Island“ von Tómas Sæmundsson im Kontext seiner Grand Tour. *Milli mála. Tímarit um erlend tungumál og menningu.* 5: 95–123.
Martin, Alison E. og Susan Pickford. 2012. Introduction. Í: Alison E. Martin og Susan Pickford (ritstj.): *Travel Narratives in Translation, 1750–1830. Nationalism, Ideology, Gender,* bls. 1–24. New York / London: Routledge.
Ólafur Gíslason. 2012. „Augu mín opnuðust og eg sá hin fögru löndin.“ Grand Tour Tómasar Sæmundssonar. *Skírnir* 186(2):338–375.
Ritmálssafn Orðabókar Háskólans. Á vefsíðu OH: http://www.arnastofnun.is/page/ritmalssafn (25. september 2014).
Tómas Sæmundsson. 1835. Úr bréfi frá Íslandi, dagsettu 30ta jan. 1835. *Fjölnir* I:48–94.
Tómas Sæmundsson. 1907. *Bréf, gefin út á hundrað ára afmæli hans 7. júní 1907.* Búið hefur til prentunar Jón Helgason. Reykjavík: Sigurður Kristjánsson.
Tómas Sæmundsson. 1947. *Ferðabók Tómasar Sæmundssonar.* Jakob Benediktsson bjó undir prentun. Reykjavík: Hið íslenzka bókmenntafélag.
Þorleifur Hauksson og Þórir Óskarsson (ritstj.). 1994. *Íslensk stílfræði*. Reykjavík: Mál og menning.
Þórir Óskarsson. 2003. „Hið fagra, góða og sanna er eitt.“ Tómas Sæmundsson og fagurfræði Fjölnis. *Andvari* 128:90–110.

Lykilorð

ferðabækur, orðfæri, nýyrði, þýðingar, Fjölnismenn, Tómas Sæmundsson

Keywords

travelogues, style, neologisms, translation, Fjölnir, Tómas Sæmundsson

Abstract

In the spirit of the European *Grand Tour*, Tómas Sæmundsson journeyed through continental Europe and elsewhere from 1832 to 1834. He was one of the publishers of the *Fjölnir* journal, and after returning to Iceland, he began writing a travelogue which he

never finished. In 1947, his drafts were assembled and published by Jakob Benediktsson, as *Ferðabók Tómasar Sæmundssonar* or Tómas Sæmundsson's Travelogue.

This article reviews the book's history, starting with the original manuscript and including Sæmundsson's general objectives as well as his attitudes towards language. The spotlight then shifts to his use of words. Sæmundsson faced a two-pronged problem: firstly, he was so timid about his Icelandic language skills that he had all his published writing edited, not least to meet the strictures of his *Fjölnir* colleagues. Secondly, he wished to communicate knowledge which he had gained abroad through other languages. Much of this was on subjects which were unfamiliar to contemporary Icelanders and for which few terms existed in Icelandic. To avoid adopting or adapting foreign words, he coined distinctly Icelandic neologisms, though he often accompanied these with the foreign term or some other explanation to ensure comprehension.

Marion Lerner
Íslensku- og menningardeild
Hugvísindasviði
Háskóla Íslands
marion@hi.is